YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİYLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN GOVERNANCE INDICATORS AND FOREIGN TRADE: THE CASE OF OECD COUNTRIES

Abdullah TAKIM, Müsemma ÇÖKERDENOĞLU

94

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Yıl: 2025 Cilt: 34 No: 2 Sayfa: 1632-1651
https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil

DOI: 10.35379/cusosbil.1660494

Geliş Recieved: **18.03.2025**
Kabul Accepted: **17.09.2025**

YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİYLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN GOVERNANCE INDICATORS AND FOREIGN TRADE: THE CASE OF OECD COUNTRIES

Abdullah TAKIM [1], **Müsemma ÇÖKERDENOĞLU** [2]

Anahtar Kelimeler:
Yönetişim Göstergeleri,
İhracat,
İthalat,
Panel Nedensellik,

Keywords:
Governance Indicators,
Export,
Import,
Panel Causality

[1] Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, abdullahtakim@atauni.edu.tr. 0000-0003-0187-8862.

[2] Arş. Gör., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Ömer Seyfettin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, mcokerdenoglu@bandirma.edu.tr. 0000-0003-2905-2974.

Alıntılamak için/Cite as: Takım A. ve Çökerdenoğlu M. (2025) Yönetişim Göstergeleriyle Dış Ticaret Arasındaki İlişki: Oecd Ülkeleri Örneği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34 (2), 1632-1651

ÖZ

Yönetişim kavramı son yıllarda, ekonomik büyüme literatüründe önemli bir yer edinmiş, ekonomik performansın belirleyici unsurlarından biri olarak değerlendirilmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren iyi yönetişim uygulamaları yalnızca bir kalkınma hedefi olarak benimsenmekle kalmamış, aynı zamanda ekonomik ve sosyal gelişmenin kurumsal altyapısını oluşturan temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu doğrultuda, yönetişim kavramının ölçülebilir ve karşılaştırılabilir bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı doğmuş, bu ihtiyaca yanıt olarak Dünya Bankası tarafından altı temel bileşenden oluşan Dünya Yönetişim Göstergeleri (WGI) geliştirilmiştir. Ekonomik büyümenin temel bileşenlerinden biri olan dış ticaret, ülkelerin üretim kapasitesini artırarak kalkınma süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmada, dış ticaret ile yönetişim göstergeleri arasındaki ilişkiyi OECD ülkeleri örneğinde analiz ederek, kurumsal yapıların ticaret performansı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada 37 OECD ülkesine ait 2002-2022 dönemine ilişkin yönetişim göstergeleri ile dış ticaret verileri kullanılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi aracılığıyla, her bir dış ticaret göstergesi için altı yönetişim ölçütüne dayalı iki ayrı model oluşturulmuş ve bu modeller nedensellik ilişkisi çerçevesinde karşılıklı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, yönetişimin altı bileşeninin her birinin hem ihracat hem de ithalat ile karşılıklı (çift yönlü) nedensellik ilişkisi içinde olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, yönetişim kalitesinin ülkelerin dış ticaret performansını doğrudan etkilediğini, aynı zamanda ihracat ve ithalatın da yönetişim göstergeleri üzerinde karşılıklı ve belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, yönetişim ve dış ticaret arasında dinamik bir etkileşimin olduğunu, ekonomik faaliyetlerin yalnızca yönetişimden etkilenmekle kalmayıp aynı zamanda kurumsal yapıları da dönüştürebildiğini göstermektedir.

ABSTRACT

In recent years, the concept of governance has gained significant prominence in the economic growth literature and has been regarded as one of the key determinants of economic performance. Since the 1990s, good governance practices have not only been adopted as a development goal but have also become one of the fundamental components forming the institutional foundation of economic and social development. In line with this, the need to render the concept of governance measurable and comparable has emerged in response to this need, the World Bank developed the Worldwide Governance Indicators (WGI), which consist of six key components. As one of the essential components of economic growth, foreign trade contributes significantly to development processes by enhancing countries' production capacities. This study aims to analyze the relationship between foreign trade and governance indicators within the context of OECD countries, with the objective of revealing the impact of institutional structures on trade performance. To this end, the study utilizes governance indicators and foreign trade data from 37 OECD countries covering the period from 2002 to 2022. Using the panel causality test developed by Dumitrescu and Hurlin (2012), two separate models were constructed for each foreign trade indicator based on six governance measures, and these models were analyzed to determine the existence and direction of csusality relationships. The results indicate that each of the six governance dimensions exhibits a bidirectional (two-way) causal relationship with both exports and imports. The findings reveal that while the quality of governance has a direct impact on foreign trade performance, exports and imports also exert a reciprocal and significant influence on governance indicators. These results point to a dynamic interaction between governance and foreign trade, whereby economic activities are not only shaped by governance structures but may also play a transformative role in shaping institutiional structures.

GİRİŞ

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler ülkeler arasında farklılık göstermekte olup, bu farklılıkların temelinde makroekonomik istikrar, sermaye birikimi, dış ticaret hacmi, teknolojik gelişme, nüfus artışı, doğal kaynakların varlığı, beşerî sermaye düzeyi, enflasyon oranı, işsizlik ile siyasi, sosyal ve kültürel dinamikler yer almaktadır. Söz konusu faktörler, yalnızca bağımsız etkileriyle değil, aynı zamanda birbirleriyle etkileşim içinde olarak da ekonomik büyümenin gerçekleşmesine ve sürdürülmesinde önemli katkıda bulunmaktadır (Gallup ve diğerleri, 1999; Temple, 1999). Bununla birlikte, son yıllarda ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin çeşitliliğini ve ülkeler arası farklılıklarını açıklamada, belirtilen faktörlere ek olarak kurumsal yapı ve yönetişim kalitesi gibi kavramların da ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda, 1990'lı yıllardan itibaren North (1990), Barro (1996), Kaufmann ve ark. (1999), Acemoğlu ve ark. (2003), Rodrik (2003) gibi iktisatçılar, ülkelerin yönetişimsel nitelikleri veya yapısal özelliklerinin ekonomik büyüme üzerindeki belirleyici rolünü ortaya koyan çalışmalarla literature önemli katkılar sunmuştur. Kurumsal yapı ve yönetişim etkinliği ekonominin istikrarı, verimliliği ve sürdürülebilirliği açısından temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. İyi işleyen bir kurumsal yapı veya yüksek düzeyde yönetişim kalitesi; piyasa aksaklıklarını giderme, pozitif dışsallık yaratma, finansal kaynakları etkin şekilde harekete geçirmektedir. Ayrıca bilgi akışını kolaylaştırmakta, işlem maliyetlerini düşürerek ekonomik verimliliği desteklemekte ve kurumsal güvence yoluyla yatırım ortamını teşvik etmektedir. Güçlü kurumsal yapılar, risk ve belirsizlikleri azaltarak uzun vadeli ekonomik kararların daha öngörülebilir bir zeminde alınmasına imkan tanımaktadır. Bu çerçevede, ülkelerin yönetişim düzeyini uluslararası düzeyde karşılaştırmalı olarak analiz edilebilmesi, yönetişim kavramının yapısal ve ölçülebilir bir çerçeveye kavuşturulmasını gerekli kılmıştır. Bu gereksinime yanıt olarak Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators – WGI), geliştirilmiştir. WGI, bir ülkenin yönetişim düzeyini; İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik, Siyasi İstikrar ve Şiddetin/Terörizmin Olmaması, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzluğun Kontrolü olmak üzere altı başlıkta kapsamlı bir biçimde değerlendirmektedir.

Küreselleşmenin derinleştiği ve uluslararası ekonomik etkileşimlerin yoğunlaştığı günümüzde, yönetişim göstergeleri yalnızca ekonomik büyüme üzerinde değil; aynı zamanda ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olan dış ticaret performansı üzerinde de önemli bir rol oynamaktadır. Dış ticaretin şeffaf, güvenli ve öngörülebilir bir şekilde yürütülebilmesi büyük ölçüde yönetişim mekanizmalarının etkin işleyişine bağlıdır. Bu çerçevede, ekonomik büyümenin kurumsal temellerini anlamaya yönelik çalışmaların yanı sıra yönetişim ile dış ticaret arasındaki ilişki literatürde giderek ilgi gören araştırma alanı haline gelmiştir. Ancak mevcut literatürde yönetişim göstergelerinin dış ticaret üzerindeki etkileri çoğunlukla tek yönlü yaklaşım çerçevesinde ele alınmakta ya da yalnızca belirli yönetişim alt boyutlarına odaklanılmaktadır. Bu çalışma ise yönetişim ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi hem ihracat hem de ithalat yönünden altı temel yönetişim bileşeni üzerinden karşılıklı nedensellik çerçevesinde analiz etmesi bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, yönetim yapısının dış ticareti etkilediği kadar dış ticaretin de yönetim yapısı üzerinde belirleyici olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çift yönlü yaklaşım analiz edilirken gelişmiş ekonomik yapıları ve yüksek dış ticaret hacmine sahip olması nedeniyle OECD ülkeleri örneklem olarak tercih edilmiştir.

Çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve incelenerek yönetişim göstergeleri hakkında detaylı bilgi verilmiş; bu göstergelerin ekonomik büyüme ile olan ilişkisi ele alınmış ve dış ticaret üzerindeki etkisi teorik açıdan değerlendirilmiştir. Ardından, konuya ilişkin mevcut çalışmalar incelenerek konunun kapsamı genişletilmiştir. Son bölümde ise yönetişim göstergeleri ile dış ticaret değişkenleri arasındaki ilişki, panel nedensellik testi aracılığıyla ekonometrik olarak analiz edilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dünya Yönetişim Göstergeleri

Yönetişim kavramı, ilk kez 1989 yılında Dünya Bnakası tarafından yayımlanan "Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth" başlıklı raporda, ekonomik performanstaki zayıflamanın temel nedenlerinden biri

olarak ele alınmıştır. Kaufmann, ve ark. (1999) ise yönetişimi bir ülkede siyasi otoritenin kullanılma biçimini belirleyen geleneksel ve kurumsal yapıların bütünü olarak tanımlamıştır. Bu çerçevede yönetişim; hükümetlerin nasıl seçildiği, kamu politikalarının nasıl oluşturulup uygulandığı ve devletin vatandaşlarla kurduğu ilişkinin niteliği gibi unsurları kapsamaktadır. 1990'lardan itibaren kalkınma kavramı üzerinde çalışan araştırmacı ve uygulayıcılar hem kalkınmayı başarmaya hem de kendi başına bir kalkınma hedefi olarak "iyi yönetişim" kavramına odaklanmışlardır. Dünya Bankası (1994), iyi yönetişim kavramını "açık ve aydınlanmış politika yapımının; profesyonel bir metot ile aşılanmış bir bürokrasinin; eylemlerinden sorumlu bir yürütme organının ve kamu işlerine katılan güçlü bir sivil toplumun ve hepsinin hukukun üstünlüğü altında hareket etmesini" şeklinde tanımlamıştır. Bir başka tanım da ise iyi yönetişim, "piyasalar için kurumlar oluşturma tarafından sunulan kurallar, uygulama mekanizmaları ve örgütler" şeklinde ifade edilmiştir (Kaufmann ve diğerleri, 2010; Levent, 2016). Kaufmann ve ark. (1999) yönetişim kavramını, bir ülkede otoritenin kullanıldığı gelenekler ve kurumlar olarak tanımlamış; hükümetlerin etkili ekonomik, sosyal ve kurumsal kalkınma politikaları formüle etme ve uygulama kapasitesi olarak ifade etmiştir. Bunun yanı sıra yönetişim, hükümetlerin uygulamaya koymuş olduğu kurum ve aracın, sosyal ve ekonomik problemlerin çözümünde sınır ve sorumlulukların paylaşımı ve güç birliği olarak ifade edilmektedir. Kuralları olan yönetimsel ağları içeren bu kavram, hükümet yetkisini kullanma ve yönetebilme gücüne dayanan işleri yapabilme becerisi olarak görülmektedir. Aynı zamanda, hükümetin yeni araç ve teknikler ile bu yeteneğini etkin bir şekilde kullanabilmesi ve yönlendirebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Stoker, 1998). Yönetişim; tarihsel, kültürel, sosyal ve politik belirleyicileri içeren hükümet performansı ve davranış bilimi şeklinde ifade edilmektedir. Ülkede uygun kurumlar kümesinin varlığı iyi yönetişimin göstergesi olarak kabul edilmektedir (Mıra & Hammadache, 2017; Méndez Picazo ve diğerleri, 2012). Bu kapsamda yönetişim ile kurumlar arasında güçlü bir ilişki söz konusudur.

Ekonomik büyümenin nedenleri arasında olan yönetişim kavramı, kurumsal iktisatla ilişkilendirilmiş ve iyi bir yönetişimin kurumsal yapıyla doğrudan ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Kurumsal iktisat, ekonomik faaliyetleri ve performansı açıklamak için ekonomik aktörlerin davranışlarını şekillendiren kurallar, yasal düzenlemeler, normlar ve örgütler gibi kurumsal yapıların önemini vurgulayan bir ekonomi dalıdır (Doğan & Kurt 2016). Bu yaklaşım, piyasa mekanizmasının arz ve talep gibi ekonomik unsurlarının yanı sıra kurumsal çerçeveden de etkilendiğini ileri sürmektedir. Kurumsal iktisadi düşünce, iyi ve güçlü kurumların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili olurken kötü ve zayıf kurumların ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini varsaymaktadır. Acemoğlu ve ark. (2001), yatırım ve ekonomik gelişmelere zarar veren unsurlardan birinin kurumsal yapı olduğunu belirterek kurumsal yapının daha düşük seviyelerde olan ülkelerin daha fazla ekonomik istikrarsızlık yaşandığını ifade etmiştir. Literatürde yönetişim göstergelerinin ekonomik büyüme ile olan ilişkisine geniş biçimde değinildiği görülmektedir (Kaufmann & Kraay, 2002; Dollar & Kraay, 2003; Kaufmann & Kraay, 2003; Naude, 2004; Méon & Sekkat, 2005). Bu çalışmalar, iyi yönetişimin kalkınma ve büyüme için gerekli bir olgu olduğu vurgulamaktadır. Bir ülkenin ekonomik büyüme ve gelişimi açısından yönetişim, geniş kurumlar yapısının temel bileşenini oluşturmaktadır. Siyasi kurumlar, devlet kapasitesi ve ekonomik kurumlarının düzenlenmesi, yönetişimin en önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu unsurların ekonomik büyüme ile etkileşimi kurumlar arasındaki ilişkilerle doğrudan bağlantılıdır (North ve diğerleri, 2008).

İyi bir yönetişim, ülkenin verimli iş bölümlerini, üretken yatırımlarını ve sosyal ekonomik politikaların hızlı bir şekilde uygulanmasını teşvik ederek daha yüksek ekonomik büyümeye yol açmaktadır (Birleşmiş Milletler 2005). Mauro (1995), kurum kalitesi ile büyüme arasındaki ilişkiyi yolsuzluk üzerinden incelemiş; yüksek yolsuzluk düzeylerinin yatırımları olumsuz etkilediğini ve bu durumun ekonomik büyümeyi azalttığını ileri sürmüştür. Butkiewicz ve Yanıkkaya (2006), hukukun üstünlüğü ve demokratik kurumların reel ekonomik büyümeyi artırdığını ortaya koymuştur. Chang (2007), ekonomik büyüme için daha fazla kontrol ve dengeye sahip siyasi kurumların gerekli olduğunu ifade ederek;

aslında kurumların, belirli bir ekonomik refah seviyesine ulaşıldıktan sonra işleyebildiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle kurumlar, ekonomik büyüme için bir ön koşul olarak değerlendirilmektedir. Kurumsal yapı, ekonomik performans üzerinde eksik bilgi nedeniyle ortaya çıkan piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırması ve bireylerin ile örgütlerin etkin kararlar alması açısından önemlidir (North, 1990). Etkin bir kurumsal yapının, ekonomik birimler arasında meydana gelen ekonomik işlemlerin daha güvenilir ve ucuz yapılmasını kolaylaştırmakta, bu durum ise işlemler ve birimler arasındaki etkinliği ve kaliteyi artırmaya imkan tanımkatadır (Rosenberg & Birdzell, 1986). Ayrıca kurumsal yapının etkin ve istikrarlı yapıya sahip olmsı ekonomik kaynakların verimsiz alanlarda kullanılmasını önleyerek kaynak israfının önüne geçmektedir (Aryeetey ve diğerleri, 2000). Bunun yanı sıra yoğun rekabet ve ticari riskle karşı karşıya kalan ekonomik birimlerin sahip olduğu güçlü kurumsal yapı, işlem ve bilgi maliyetlerini düşürmekte; böylece girişimcilerin risk almalarını ve yatırım yapmalarını kolaylaştırmaktadır (Dampare & Piesse, 2002).

Yönetişim kavramı günümüzde kamu yönetimi ve iktisat literatüründe sıklıkla kullanılmaktadır. Bu kavramın ölçülmesine yönelik en kapsamlı veri setlerinden biri Dünya Bankası tarafından geliştirilen Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators - WGI)'dir. Bu endeks; İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik, Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite, Hukukun Üstünlüğü ve Yolsuzluğun Kontrolü olmak üzere altı temel boyuttan oluşmaktadır. 200'den fazla ülke ve bölgeyi kapsayan bu göstergeler, ülkeler arası karşılaştırmalara olanak tanımakta ve ekonomide hane halkı, işletme ve vatandaşların yönetişim kalitesine ilişkin algılarını yakalamayı amaçlamaktadır. WGI, ticari bilgi sağlayacıları, uluslararası kuruluşlar, özel sektör firmaları, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının yer aldığı 32 farklı kaynaktan elde edilen 340 değişkenin, üç temel kritere göre istatistiksel olarak birleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Kaufmann ve diğerleri, 2008). Dünya çapında tasarlanan yönetişim göstergeleri, araştırmacıların ülkeler genelinde yönetişim algılarını kapsamlı bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Altı temel yönetişim göstergesinin tanımları şu şekildedir:

Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu (Political Stability and Absence of Violence): Bir ülkede hükümetin anayasaya aykırı ya da şiddet içeren yollarla, istikrarsızlaşma ya da devrilme olasılığına ilişkin algıların ölçülmesidir.

İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik (Voice and Accountability): Vatandaşların hükümetlerini seçmede göstermiş oldukları katılım derecesi, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile özgür medya hakkında algılarının ölçülmesini ifade etmektedir.

Hükümet Etkinliği (Government Effectiveness): Kamu hizmetlerinin kalitesi, siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ile hükümetin bu politikalara olan bağlılığı, uygulanabilirliği ve güvenirliliğinin ölçülmesidir.

Düzenleyici Kalite (Regulatory Quality): Hükümetin, özel sektörün gelişimini destekleyen ve teşvik eden politikaları ve düzenlemeleri oluşturma ve uygulama becerisinin ölçülmesidir.

Hukukun Üstünlüğü (Rule of Law): Toplum kurallarına, sözleşmelerin uygulanmasına, polisin ve mahkemelerin kalitesine, suç ve şiddet olasılığına olan güven ve bağlılık düzeyine ilişkin algıların ölçülmesidir.

Yolsuzluğun Kontrolü (Control of Corruption): Kamu gücünün, küçük veya büyük yolsuzluk biçimlerini ayırt etmeksizin, devletin seçkinler ve özel çıkarlar tarafından ele geçirilmesi ve özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına ilişkin algıların ölçülmesidir.

WGI, yönetişim performansını -2,5 ile +2,5 aralığında ölçen standartlaştırılmış bir endeks yapsına sahiptir. Bu ölçek doğrultusunda endeks değerinin +2,5'e yaklaşması yönetişim kalitesindeki iyileşmeyi, -2,5'e yaklaşması yönetişim performansındaki zayıflamayı ifade etmektedir. İlk kez 1996 yılında yayımlanan bu endeks, 2002 yılına kadar iki yılda bir sunulmuş; 2002 yılından itibaren ise her yıl düzenli olarak yayınlanmıştır. Bu çalışmada, 2002-2022 dönemine ait yıllık WGI verileri kullanılmıştır. Tablo 1'de çalışmanın örneklemini oluşturuan 37 OECD ülkesine ait yönetişim endeksi değerleri sunulmaktadır.

Tablo 1. OECD Ülkelerinin 2002 ve 2022 Yıllarına Ait Yönetişim Göstergeleri

Dünya Yönetişim Göstergeleri	Siyasi İstikrar ve Şiddet/ Terörizm Yokluğu		Hukukun Üstünlüğü		Yolsuzluğun Kontrolü		Hükümet Etkinliği		Düzenleyici Kalite		İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	
Ülkeler- Yıl	**2002**	**2022**	**2002**	**2022**	**2002**	**2022**	**2002**	**2022**	**2002**	**2022**	**2002**	**2022**
Avusturalya	1.19	0.93	1.77	1.51	1.76	1.76	1.66	1.53	1.42	1.89	1.41	1.32
Belçika	1.26	0.58	1.34	1.35	1.46	1.50	1.92	1.23	1.25	1.25	1.38	1.29
Kolombiya	-1.96	-0.64	-0.75	-0.43	-0.26	-0.36	-0.49	0.01	-0.02	0.14	-0.42	0.17
Çekya	1.0	0.82	0.86	1.10	0.36	0.66	0.92	1.09	1.11	1.39	1.02	1.04
Slovenya	1.30	0.71	0.88	0.97	0.7	0.77	0.79	1.07	0.85	0.69	1.13	0.97
Yeni Zelanda	1.32	1.31	1.79	1.73	2.26	2.16	1.68	1.34	1.56	1.87	1.50	1.64
Danimarka	1.52	0.87	1.88	1.90	2.31	2.40	2.02	1.99	1.71	1.84	1.53	1.59
Estonya	0.93	0.72	0.79	1.43	0.74	1.54	0.67	1.34	1.26	1.56	1.07	1.20
Finlandiya	1.75	0.89	1.90	1.96	2.37	2.25	2.10	1.76	1.82	1.78	1.55	1.60
Fransa	0.92	0.33	1.21	1.18	1.19	1.26	1.54	1.17	0.98	1.1	1.15	1.11
Almanya	1.10	0.61	1.63	1.53	1.89	1.82	1.66	1.29	1.51	1.52	1.41	1.41
Yunanistan	0.87	0.06	0.72	0.33	0.40	0.04	0.78	0.45	0.95	0.46	1.05	0.95
Avusturya	1.36	0.64	1.86	1.71	1.92	1.26	1.88	1.47	1.54	1.28	1.31	1.41
İzlanda	1.62	1.26	1.86	1.70	2.19	1.57	1.96	1.56	1.51	1.31	1.47	1.42
İrlanda	1.50	0.88	1.60	1.53	1.37	1.67	1.57	1.55	1.72	1.64	1.2	1.45
İsrail	-1.46	-1.29	1.07	0.95	1.20	0.78	1.03	1.24	0.92	1.21	0.59	0.67
İtalya	0.84	0.41	0.74	0.30	0.52	0.53	0.75	0.45	0.90	0.51	1.04	1.07
Japonya	1.18	1.07	1.15	1.56	0.94	1.54	1.02	1.62	0.50	1.44	1.01	1.02
Macaristan	1.26	0.64	0.87	0.42	0.57	-0.10	0.99	0.53	1.26	0.41	1.16	0.42
Güney Kore	0.24	0.56	0.92	1.16	0.49	0.75	0.80	1.35	0.75	1.15	0.75	0.87
Letonya	0.94	0.48	0.31	0.92	0.01	0.69	0.49	0.69	0.88	1.17	0.84	0.93
Litvanya	0.89	0.65	0.40	1.06	0.21	0.75	0.49	0.99	1.08	1.30	0.90	1.06
Meksika	-0.06	-0.69	-0.35	-0.87	-0.25	-1.01	0.22	-0.28	0.44	-0.15	0.35	-0.12
Lüksemburg	1.64	1.06	1.87	1.77	2.01	1.88	1.98	1.77	1.86	1.83	1.41	1.54
Hollanda	1.30	0.73	1.71	1.66	2.07	1.92	1.93	1.58	1.82	1.71	1.47	1.55
Norveç	1.61	0.86	1.85	1.76	2.11	2.07	1.83	1.94	1.22	1.52	1.49	1.77
Kanada	1.22	0.77	1.66	1.57	1.98	1.66	1.86	1.57	1.53	1.68	1.50	1.43
Polonya	0.74	0.50	0.67	0.43	0.3	0.51	0.4	0.2	0.65	0.72	1.09	0.60
Şili	1.09	0.12	1.26	0.69	1.4	0.97	1.08	0.55	1.32	0.98	1.09	0.97
Portekiz	1.44	0.80	1.31	1.11	1.22	0.73	1.15	1.00	1.25	0.76	1.30	1.26
Slovenya	1,30	0,71	0,88	0,97	0,77	0,77	0.79	1,07	0.85	0.69	1.13	0.98
Slovak Cumhuriyeti	0.94	0.44	0.29	0.62	-0.05	0.21	0.54	0.38	0.90	0.85	0.98	0.89
İspanya	0.44	0.27	1.23	0.80	1.32	0.69	1.79	0.92	1.33	0.80	1.27	1.01
İsveç	1.48	0.90	1.84	1.69	2.20	2.06	1.96	1.57	1.59	1.68	1.5	1.52
İngiltere	0.67	0.50	1.65	1.42	2.00	1.62	1.78	1.24	1.71	1.57	1.28	1.23
ABD	0.29	-0.04	1.5	1.37	1.87	1.10	1.62	1.26	1.55	1.42	1.34	0.85
Türkiye	-0.80	-1.04	-0.08	-0.46	-0.57	-0.47	0.05	-0.20	0.06	-0.24	-0.22	-0.93

Kaynak: Dünya Yönetişim Göstergeleri, Word Bank (2024).

Tablo 1'de 37 OECD ülkesine ait 2002 ve 2022 yıllarına ilişkin yönetişim endeksleri verilmiştir. Ülkelerin yönetişim

kalitesine ilişkin Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizm Yokluğu, Hukukun Üstünlüğü, Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümet Etkinliği, Düzenleyici Kalite ve İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik şeklinde altı temel göstergenin zaman içindeki seyri karşılaştırmalı olarak görülmektedir. Her bir gösterge -2.5 ile +2.5 aralığında ölçeklenmiş olup, yüksek pozitif değerler daha iyi yönetişim kalitesini ifade ederken, düşük ve negatif değerler yönetişim alanında zayıflıkları yansıtmaktadır.

Yönetişim Göstergeleri ile Dış Ticaret İlişkisi

Makroekonomik performansın en temel göstergelerinden biri olan ekonomik büyüme, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile ölçülmekte olup dış ticaret bu göstergenin başlıca bileşenleri arasına yer almaktadır. Ekonomik büyümenin dinamikleri arasında yer alan ihracat ve ithalat, ülkelerin kalkınma sürecini doğrudan etkileyen önemli değişkenler olarak öne çıkmaktadır. İktisat literatürü incelendiğinde, dış ticaret ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin gerek teorik yaklaşımlarda gerekse ampirik bulgularda uzun yıllardır önemini koruduğu görülmektedir. Bu iki faktör arasındaki ilişkiyi ilk olarak Adam Smith tarafından ele alınmış daha sonra David Ricardo ve John Stuart Mill gibi klasik iktisadın öncü isimleri karşılaştırmalı üstünlük ve mutlak üstünlük gibi teoremler aracılığıyla bu ilişkiyi teorik çerçevede derinleştirmiştir. Smith (2007), uluslararası ticaretin ülkeleri karşılaştırmalı üstünlüklerine uygun üretim yapmaya yönlendirerek, firmaların verimlilik düzeylerini artırmalarını teşvik ettiğini belirtmektedir. Bu durum üretim faktörlerinin daha etkin kullanılmasına olanak sağlamakta, uzun vadede toplumun gelir ve refah düzeyinin yükselmesine katkı sunmaktadır. Klasik iktisatçılar, uluslararası ticaretin uzmanlaşma ve karşılaştırmalı üstünlükler ilkesi gereği ülkeler arasında serbestçe gerçekleştirilebilmesi durumunda, küresel ekonomik büyümeye yol açtığını savunmuşlardır. Keynes ise dış ticaretin gelir düzeyini etkileyen bir unsur olduğunu vurgulayarak dış ticaret çarpanı yaklaşımını geliştirmiş ve dış ticaretin ekonomik refahı artırıcı rolüne dikkat çekmiştir.

Dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ihracata dayalı büyüme ve ithalata dayalı büyüme olmak üzere iki açıdan değerlendirirlmektedir. İhracat temelli büyüme teorilerine göre ihracat, yalnızca toplam çıktı içinde yer alan bir bileşen değil aynı zamanda kaynakların daha etkin dağılımını teşvik eden, teknolojik gelişmeyi destekleyen, kapasite kullanım oranlarını artıran ve ölçek ekonomilerini mümkün kılan bir mekanizma olarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyen temel bir faktördür (Helpman & Krugman, 1985; Bahramian & Saliminezhad, 2019). İhracat yoluyla elde edilen döviz gelirleri, ülkelerin ithalatı finanse etme kapasitesini artırarak ekonomik istikrarı desteklemekte ve üretim potansiyelini olumlu yönde etkilemektedir (Doyle, 2001). Ayrıca ihracat, yalnızca iç piyasanın sınırlı talep hacminin ötesine geçerek üretim kapasitesinin genişletilmesine ve firmaların dış pazarlara yönelmesine olanak tanımaktadır. Bu süreçte ülkeler, artan üretim kapasitesiyle uluslararası pazarlarda daha aktif rol üstlenmekte ve küresel rekabet ortamına entegre olma imkanı bulmaktadır. İhracat yoluyla uluslararası piyasalara açılma, ölçek ekonomilerinden elde edilen getirile aracılığıyla da avanataj sağlamaktadır (Moschos, 1989; Panas & Vamvoukas, 2002). İthalata dayalı büyüme modelinde, üretim sürecinde ihtiyaç duyulan ara mallar, hammaddeler ve yatırım mallarının dış kaynaklardan temin edilmesi, ülkelerin üretim kapasitesini artırmakta ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi önemli ölçüde desteklemektedir. Bu kapsamda ithalat yalnızca fiziksel üretim girdilerinin sağlanmasını değil aynı zamanda bilgi ve teknolojiye erişim sağlayarak, üretim süreçlerinin niteliğinin artmasını da mümkün kılmaktadır. Coe ve Helpman (1995)'ın, ithalatın ara girdiler ve yabancı teknolojiye yerli firmalara erişimini sağlayarak gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere büyümeyi destekleyen AR-GE bilgisini aktararak uzun vadeli ekonomik büyümeyi artırma potansiyeli barındırdığını ifade etmektedir. Ülke içinde bulunmayan ya da yetersiz kalan malların temin edilmesine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla ithalat ekonomik büyümenin hem doğrudan hem de dolaylı biçimde desteklenmesine olanak sağlamaktadır (Yurdakul & Aydın, 2018).

Bu kapsamda ithalat ve ihracatın ekonomik büyümenin temel bileşenleri arasında yer aldığı ve büyüme sürecine çok yönlü katkılar sunduğu literatürde geniş kabul görmektedir. Ancak son yıllarda, dış ticaretin performansını etkileyen unsurlar arasında yalnızca ekonomik değişkenlerin değil, ayrıca kurumsal yapıların da belirleyici rol oynadığına dair bulgular artış göstermektedir. Bu

bağlamda, ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden olan ihracat ve ithalatın, yönetişim göstergeleri ile ilişkisini inceleyen literatür de iyi bir kurumsal ortamın uluslararası ticareti kolaylaştırmada kritik bir rol oynadığını ve uluslararası ticaret ile yönetişimin birbiriyle ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Guiso ve ark. (2009), yönetişimin belirli boyutlarının ikili ticaret hacmi üzerinde anlamlı etkiler yarattığını belirtmiş; özellikle düşük düzeyde kurumsal güvenin, ülkeler arası ticaretin azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Yu ve ark. (2015), etkin bir hukuk devleti yapısının ve gayri resmi kurumsal mekanizimaların işlevsel biçimde yönetilmesinin ticaretin önündeki yapısal engelleri azaltarak dış ticaretin kolaylaştıırlmasında kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Dollar ve Kray (2003), Berkowitz ve ark. (2006), Levchenko (2007), kurumların uluslararası ticaret üzerindeki belirleyici etkisine dikkat çekmiş, daha iyi kurumlara sahip olan ülkelerin daha fazla ticaret yapma eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, iyi işleyen kurumların dış ticareti işlem maliyetleri ve üretim maliyetleri yoluyla doğrudan etkilediğini ifade etmiştir. Kurumsal kalitenin yüksek olduğu ekonomilerin daha az belirsizlik içeren bir ortama sahip olduğu ve bu durumun yatırım kararlarını olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Mauro, 1995; Henisz, 2000; Mo, 2001; Meon ve Sekkat, 2005). Kurumsal güvenin yatırım ortamını iyileştirmesiyle birlikte artan yatırımlar beraberimde ara malı ve sermaye mallarına yönelik ithalatı artırmaktadır. Bu durum üretim kapasitesinin genişlemesine ve dolayısıyla ihracatın artmasına katkı sağlamaktadır (Rodrik, 1995). Ayrıca, yüksek kurumsal kalitenin üretkenlik düzeylerini artırdığı ve artan üretkenliğin ise firmaların uluslararası pazarlara giriş maliyetlerini düşürerek ihracatı artırdığını belirtmektedir (Hall & Jones, 1999, Bernard ve diğerleri, 2003). Diğer yandan Anderson ve Marcouiller (2002), zayıf kurumsal yapıların ihracat hacmini azalttığını; yüksek yönetişim kalitesinin ise kapsayıcı siyasi kurumlarla uluslararası ticaretin gelişimini destekleyen güven ortamını sağladığını savunmaktadır. Meon ve Sekkat (2008), hukukun üstünlüğü ve hükümet etkinliği gibi yönetişim göstergelerindeki iyileştirmelerin ihracat hacminde artışlara yol açabileceğini belirtmiştir. Anderson ve Marcouiller (2002), sözleşmelerin eksik uygulanmasının uluslararası ticarette hem işlem maliyetlerini hemde risk düzeyini artırarak ticareti faaliyetleri olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Söz konusu olumsuz durumların giderilmesi ise sözleşme uygulamalarının güçlendirilmesi ve mülkiyet haklarının güçlü bir şekilde korunması ile mümkündür. Bu bağlamda, ticari işlemlerin bir kesimin lehine tarifeler kotalar veya diğer müdahaleler yoluyla tekelleştirilmesini önlemekte; tüm ekonomik aktörler arasında adil bir rekabet ortamı sağlamaktadır (Álvarez ve diğerleri, 2018).

Hükümetlerin uygulamaya koyduğu düzenlemeler ve politikalar, ekonomik kaynakların hangi mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılacağını belirleyerek ekonomik yapının yönünü şekilllendirmektedir. Hükümetlerin oluşturduğu ekonomik ve politik süreçler üzerindeki etkinlikleri arttıkça firmaların sermaye birikimleri ve üretim çıktıları da artmaktadır (Güney, 2017). Sermaye birikiminde yaşanan artış, teknolojik gelişmeleri destekleyerek üretim becerilerinin gelişmesini ve daha kaliteli, rekabetçi ürünlerin ihracatını teşvik etmektedir. Bu süreci destekleyen unsur ise hükümetlerin dış ticareti kolaylaştırıcı politikalarıdır. Özellikle ihracat teşvikleri, gümrük prosedürlerinin sadeleştirilmesi ve ticari işlemlerde bürokrasinin azaltılması gibi uygulamaların firmaların üretim maliyetlerini düşürmekte ve uluslararası pazarlarda rekabet avantajı elde etmelerine ve daha yüksek pazar payı kazanmalarına olanak tanımaktadır. Hall ve Jones (1999), etkin bir hükümet yönetiminin toplumun sosyal yapısını olumsuz yönde etkileyecek sapmalara karşı koruma sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklediğini belirtmektedir. Buna karşılık işlevsiz bir yönetim; kamulaştırma politikaları, mülkiyet üzerindeki vergilendirmesi, yetersiz yönetmelikler ve kanunlar aracılığıyla ekonomide toplumsal sapmalara yol açabilmektedir. Tekrarlanan hükümet değişiklikleri, kitlesel gösteriler, iç çatışmalar ve savaşlar gibi siyasi istikrarsızlık unsurları ise ekonomik aktörler açısıdan belirsizliği artırmakta ve piyasa öngörülebilirliğini azaltmaktadır. Bu durum, firmaların güven kaybı yaşamasına, yatırım kararlarının ertelenmesine ve dış ticaret faaliyetlerine yönelik isteğin azalmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda siyasi huzursuzluklar ve grevler, altyapı yatırımlarının zarar görmesine ve firma verimliliğinin düşmesine neden

olarak ihracat sektörünü olumsuz etkilemektedir (Fosu, 1992; Gyimah-Brempong ve Traynor, 1999). Nitsch ve Schumacher (2004), terörizmin uluslararası ticaret üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ve bu etkileri üç temel mekanizma aracılığıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. İlk olarak, terörizmin varlığı güvensiz bir ortam yaratarak işlem maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. İkinci olarak, terör kaynaklı güvenlik endişeleri, ekonomik aktörlerin üretim ve tüketim davranışlarını olumsuz yönde değiştirerek ticaret hacmini daraltmaktadır. Son olarak, terörden kaynaklanan öngörülemeyen olumsuz olayların belirsizlik ve risk algısını artırmakta; hem yerli hem de yabancı yatırımcıların kaybedilmesine, aynı zamanda uluslararası üreticiler için piyasanın cazibesini yitirmesine yol açmaktadır. Terör olayları ayrıca güvenlik kaygılarını artırarak sınır kapılarında daha sıkı denetimlerin ve güvenlik önlemlerinin uygulanmasına neden olmaktadır. Bu durum, gümrük işlemlerinde yığılmalara neden olmakta ve malların teslim sürelerini uzatmaktadır. Teslimat sürelerindeki gecikmeler, özellikle dayanıksız tüketim mallarında ekonomik değer kaybına ve ürün kalitesinde bozulmalara yol açmaktadır. Bekleme sürelerine bağlı olarak ortaya çıkan nem, sıcaklık değişimi veya kimyasal reaksiyonlar gibi çevresel faktörler, ürünlerin niteliğini olumsuz etkileyebilmektedir. Artan güvenlik önlemleri, ek vergi yükleri, taşıma maliyetleri ve sigorta giderleri gibi önemli maliyet unsurlarında da artışa neden olmaktadır. Bu durum dış ticaretin hem etkinliğini hem de rekabetçiliğini zayıflatmaktadır. Terörizmin yoğun yaşandığı bölgelere yönelik ihracatta ise artan güvenlik riskleri nedeniyle sigorta primlerinin yükselmesi, ürün fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, terör saldırılarının doğalgaz ve petrol boru hatları gibi kritik altyapılara yönelmesi, enerji arzında kesintilere neden olarak ilgili sektörleri doğrudan etkilemektedir. Bu sektörlerde ortaya çıkan üretim kayıpları, iç piyasada arz-talep dengesizliğine yol açmakta ve eksik kalan ürünlerin ithalat yoluyla karşılanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ülkenin dış ticaret hacminde özellikle ithalat yönlü bir artış meydana gelebilmektedir (Julius ve diğerleri, 2019). Uluslararası ticaret, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde, ülkelerin iç ve dış politikalarıyla doğrudan ilişkilidir ve bu nedenle karar alma süreçlerinde ve politik ekonomilerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ticaret ortakları arasında yaşanan siyasi gerilimler, ticari ilişkilerin sekteye uğramasına ve potansiyel ticaret savaşlarına zemin hazırlayabilirken; öte yandan stratejik ittifaklar ve dış politika uyumu çerçevesinde yeni ticaret anlaşmalarının veya karşılıklı imtiyazların doğmasına neden olabilmektedir. Kaufmann ve ark. (2011) tarafından geliştirilen "düzenleyici kalite" göstergesi hükümetlerin, özel sektörü gelişimini destekleyen politika ve düzenlemeleri oluşturma ve uygulama kapasitesini ölçmektedir. Bu gösterge; piyasa aksaklıklarının önlenmesi, adil rekabetin sağlanması ve ekonomik etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemeleri kapsamaktadır. Göstergenin hesaplanmasında haksız rekabet uygulamaları, fiyat kontrolleri, ayrımcı vergi ve gümrük tarifeleri, devlet müdahalesinin piyasa etkisi, ticari kısıtlamalar, iş kurma kolaylığı, anti-tröst politikaları, çevresel regülasyonlar ile yatırım ve finansal özgürlük gibi çok sayıda yapısal değişken dikkate alınmaktadır. Hükümetlerin özel sektörün gelişimini desteklemeye yönelik etkili düzenlemeler oluşturma kapasitesi, yerli firmaların uluslararası ticaret normlarına ve kalite standartlarına uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu tür düzenlemeler, idari ve bürokratik engelleri azaltarak ihracat işlemlerinin daha hızlı ve düşük maliyetli biçimde gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Aynı zamanda ihracata yönelik teşvik mekanizmalarının varlığı, yerli üreticilerin küresel pazarlara erişimini kolaylaştırmakta ve dış ticarette ürün çeşitliliğini artırmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatür incelendiğinde yönetişim göstergelerinin ekonomik büyüme ile olan arasındaki ilişkinin araştırılmasında yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda bir önceki bölümde yönetişim göstergeleri ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişki teorik olarak ele alınmış ve ilgili literatürdeki çalışmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bölümde ise yönetişim göstergeleri ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi analiz eden ekonometrik çalışmalara yer verilmektedir.

MENA ülkelerine odaklanan Meon ve Sekakt (2004), kötü yönetilen kurumların ülkenin dünya ekonomisine katılımını engelleyip engellemediğini incelemiştir. Çalışmada ülke

düzeyinde veriler kullanılarak 1990'lardan itibaren panel veri yöntemleriyle ülke riskinin ihracat performansı ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, düşük kurumsal kalitenin ihracat performansı ve yatırım çekiciliği açısından düşük performansla ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Horsewood ve Voicu (2012), OECD ülkeleri, AB'nin yeni üyeleri ve gelişmekte olan ülkeleri kapsayan bir veri seti kullanarak WGI'da yer alan yolsuzluk endeksinin ikili ticaret üzerindeki etkisini yerçekimi ticaret modeli ile incelemiştir. Analiz bulgularına göre ithalatçı ve ihracatçı ülkelerdeki yolsuzluk seviyeleri sınır ötesi işlemleri engellemekte, ticaret akışları üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Berden ve ark. (2014), 1998-2004 WGI değişkenlerini kullanarak yer çekimi modeli ile 28 OECD ülkesi ve potansiyel hedef ülke konumundaki124 ülke üzerinde ticaret ve doğrudan yabancı yatırımın etkilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda "söz hakkı ve hesap verebilirlik" göstergesinin ticaret üzerinde negatif ilişkili olduğu buna karşılık diğer beş yönetişim göstergesinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bojnec ve ark. (2014), BRICS ülkelerinin 1998-2009 yıllarına ait verilerini kullanarak yerçekimi modeli ile tarımsal gıda ihracatı üzerinde yönetişim göstergelerinin etkisini incelemiştir. Analiz sonuçları, tarımsal gıda ithal eden ülkeler ile BRICS ihracatçı ülkelerdeki yasal yapı, mülkiyet haklarının güvenliği ve uluslararası ticaret özgürlüğünün ihracatla pozitif ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Ali ve Mdhillat (2015), yerçekimi ticaret modeli ile15 MENA ve 22 AB ülkesinin 2002-2012 yıllarına ait verilerini kullanarak Yolsuzluk Algı Endeksi ve Yolsuzluk Kontrolü endeksini hem ihracatçı hem de ithalatçı açısından incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, yolsuzluk ticaret akışlarını olumsuz etkilemekte ancak yolsuzluğun kontrol altına alınması ticareti geliştirmektedir. Ayrıca yolsuzluğun MENA ülkelerinin bölgesel ticaret üzerindeki etkisinin AB ülkelerine kıyasla daha olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gylfason ve ark. (2015), 1995-2012 yıllarına ait 60 ihracatçı ve 150 ithalatçıya ilişkin ikili ihracat verilerini kullanarak, yerçekimi modeli ile Doğu Ortaklığı devletlerinin Rusya ve AB olan serbest ticaret anlaşmalarının etkilerini tahmin etmiştir. Analiz de ayrıca yolsuzluk, siyaset ve kurumsal kalite göstergeleri kullanılarak bu değişkenlerin ihracat üzerindeli etkileri incelenmiştir. Sonuçlar, Doğu Ortaklığı ülkelerinin AB ile yaptıkları serbest ticaret anlaşmalarından önemli ölçüde kazanç sağladığını; buna karşılık Rusya ile yapılan serbest ticaret anlaşmalarından çok sınırlı kazanç elde edildiğini göstermektedir. Ayrıca bu ülkelerde kurumsal kalitenin iyileştirilmesinin ihracatı teşvik etmede kritik bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bah ve ark. (2021), Sahra Altı Afrika ülkelerinde ihracat üzerinde yönetişim kalitesinin etkilerini 1996-2019 dönemine ait verilerle incelemiştir. 45 ülkeyi kapsayan bu çalışmada, panel veri Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi analizi kullanmıştır. Toplam ihracatın ve hizmet ihracatının altı yönetişim göstergesinden olumlu etkilendiğini üretilen malların da hükümet etkinliği haricinde yönetişim göstergeleriyle olumlu ilişkide olduğu tespit etmiştir. Siyasi istikrar, söz ve hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolünün mal ihracatı üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna varmıştır. Onafowora ve Owoye (2024), 2000-2021 yılları verilerini kullanarak LAC ülkelerinde ticaret açıklığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide yönetişim kalitesinin rolünü incelemiştir. Korelasyon ve dinamik panel analizi yapılan bu çalışmada, hukukun üstünlüğünün ve düzenleyici kalitenin ticaret açıklığı-ekonomik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir etkiye sahip iken söz hakkı ve hesap verebilirlik ile siyasi istikrarın ticaret açıklığı-ekonomik büyüme ilişkisi üzerindeki düzenleyici etkileri negatif etkili ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu analiz edilmiştir. Çalışmada her bir yönetişim boyutunun ticaret açıklığı-ekonomik büyüme bağı üzerinde farklı etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Mevcut literatürdeki çalışmaların çoğunlukla belirli yönetişim alt boyutlarına odaklanan ya da tek yönlü etkilişimleri temel alan analizlerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Ampirik çalışmalarda büyük ölçüde ikili ticaret ilişkilerinin merkeze alındığını yalnızca ihracat, ithalat yada ticaret açığı gibi faktörlerin değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca çoğu çalışmada, yönetişim göstergeleri yalnızca kontrol değişkeni olarak ele alınmıştır. Yönetişim kalitesinin, dış ticareti hem doğrudan hem de dolaylı yollardan etkileyebileceğini ortaya koysa da bu ilişkinin çift yönlü niteliği göz ardı edilmiştir. Ancak

yönetişim kalitesinin dış ticareti hacmini etkilediği kadar, dış ticaretin de yönetişim faktörlerini besleyebileceği yönündeki kuramsal ve ampirik boşluk yeterince araştırılmamıştır. Bu kapsamda dış ticaret hacmi yüksek olan OECD ülkeleri örneklem olarak seçilmiş; yönetişim göstergelerinin altı boyutunun dahil olduğu kapsamlı bir çerçeve sunulması hedeflenmiştir. Çalışma sonunda elde edilen bulgular dış ticaret politikalarının yönetişim kalitesi temelinde şekillendirilmesine katkı sağlayabileceği gibi yönetişim göstergelerinde yapılacak yapısal iyileştirilmelerin ticaret hacmi ve rekabet gücü üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Yöntem ve Veri Seti

Bu bölümde, yönetişim göstergeleri ile dış ticaret değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi panel veri yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada 2002-2022 dönemine ait yıllık veriler kullanılmış olup; Avusturya, Belçika, Kolombiya, Çekya, Slovenya, Yeni Zelanda, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Avustralya, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Macaristan, Güney Kore, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Norveç, Kanada, Polonya, Şili, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, ABD, Türkiye olmak üzere otuz yedi OECD ülkesi örneklem olarak seçilmiştir. İhracat ve ithalat değişkenleri, sabit fiyatlar (constant $) bazında alınmış olup, reel ticaret hacimleri analize dahil edilmiştir. Yönetişim kalitesini temsil eden altı farklı yönetişim endeksleri ve kısaltmaları; Siyasi Istikrar ve Şiddet/ Terörizm Yokluğu (PA), Hükümet Etkinliği (GE), Hukukun Üstünlüğü (RL), Düzenleyici Kalite (RQ), Yolsuzluğun Kontrolü (CC), ve İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik (VA) şeklinde sıralanmıştır. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (World Development Indicators – WDI) ve Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators – WGI) veri tabanlarından elde edilmiştir. Çalışmada değişkenlere ilişkin özet bilgiler Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Kaynakları

Değişken	Açıklama	Kaynak
LNEXP	İhracat (Constant $)	World Bank World Development Indicators (WDI)
LNIMP	İthalat (Constant $)	
PA	Siyasi İstikrar ve Şiddet/ Terörizmin Yokluğu Endeksi	Bank Worldwide Governance Indicators (WGI)
RL	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	
CC	Yolsuzluğun Kontrolü Endeksi	
GE	Hükümet Etkinliği Endeksi	
RQ	Düzenleyici Kalite Endeksi	
VA	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik Endeksi	

Bu çalışmada, yönetişim göstergeleri ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmek amacıyla Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi kullanılmıştır. Bu yöntem, heterojen paneller için geliştirilmiş olup, panel birimleri arasındaki yatay kesit bağımlılığı durumunu dikkate almkata ve panelin yatay kesit (N) ile zaman boyutu (T) arasındaki oranı gözetmeksizin uygulanabilmektedir. Ayrıca dengesiz panel veri setleri içinde kullanılabilir olması testin geniş kullanım alanı sağlamaktadır (Dumitrescu & Hurlin, 2012). Testin uygulanabilmesi için değişkenlerin birim kök içermemesi, yani durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle, nedensellik analizine geçilmeden önce değişkenler arasındaki yatay kesit bağımlılığı test edilmelidir. Elde edilen bağımlılık düzeyine göre, uygun panel birim kök testleri (birinci veya ikinci nesil) tercih edilmelidir. Eğer değişkenler durağan değilse, seriler birinci farkları alınarak durağan hale getirilmelidir (Baltagi, 2005; Lopez ve Weber, 2017).

Bu kapsamda, yatay kesit bağımlılığı Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM (Lagrange Multiplier) testi ile Pesaran'ın (2004) önerdiği CDLM ve düzeltilmiş LM (LMadj) testleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Ayrıca, paneldeki serilerin homojenlik veya heterojenlik

durumlarını test etmek için, Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Homojenite Testi (Δ) kullanılmıştır. Yatay kesit bağımlılığı ve homojenlik testlerinin ardından, birinci nesil testlerin yatay kesit bağımlılığı dikkate alacak şekilde geliştirilmesiyle oluşturulan Im, Pesaran ve Shin birim kök testi yapılmıştır (Tatoğlu, 2017). Son aşamada ise değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerini test etmek amacıyla, Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi uygulanmıştır. Analizler Stata 15 programı kullanılarak yapılmıştır. Çalışma kapsamında kurulan ekonometrik modeller Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Çalışmada Kullanılan Modeller

1. Model: LNEXP (İhracat)	**2. Model:** LNIMP (İthalat)
Model 1.1. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1PA_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.1.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1PA_{it}+\epsilon_{it}$
Model 1.2. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1RL_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.2.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1RL_{it}+\epsilon_{it}$
Model 1.3. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1CC_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.3.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1CC_{it}+\epsilon_{it}$
Model 1.4. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1GE_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.4.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1GE_{it}+\epsilon_{it}$
Model 1.5. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1RQ_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.5.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1RQ_{it}+\epsilon_{it}$
Model 1.6. $LNEXP_{it}=\beta0+\beta1VA_{it}+\epsilon_{it}$	**Model 2.6.** $LNIMP_{it}=\beta0+\beta1VA_{it}+\epsilon_{it}$

Yönetişim göstergeleri ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla iki ayrı model oluşturulmuştur. Tablo 3'te bu modeller ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Kurulan modellerin anlaşılabilir olması ve değişkenlerin ihracat ve ithalat üzerindeki nedensellik ilişkilerinin daha ayrıntılı tespit edilebilmesi amacıyla, her bir gösterge ayrı olarak ele alınmıştır. İki ayrı model çerçevesinde bağımlı değişken olarak ihracat ve ithalat değerleri ele alınmıştır. Model 1'de ihracat bağımlı değişken olarak kullanılırken, Model 2'de ithalat bağımlı değişken olarak kullanılmış yönetişim göstergeleri değişkenleri karşılıklı olarak incelenmiştir. Ampirik literatürde değişkenler arası ilişkilerin doğrusal yapıda olmama olasılığından dolayı, bütün değişkenlerin logaritmik formda kullanılması önerilmektedir (Özşahin & Karaçor, 2013). Her iki modelde değişkenlerin logaritmaları alınarak analize dahil edilmiştir.

Tablo 4. Yatay Kesit Bağımlılığı Sonuçları

	Test	**LM (Breusch and Pagan (1980)**		**LM_{adj} Pesaran vd. (2008)**		**CD_{LM} Pesaran (2004)**	
	Modeller	**İstatistik**	**P-Değeri**	**İstatistik**	**P-Değeri**	**İstatistik**	**P-Değeri**
1.Model: LNEXP	**PA**	5538	0.0000*	335.5	0.0000*	67.04	0.0000*
	RL	5021	0.0000*	2999.2	0.0000*	63.77	0.0000*
	CC	4976	0.0000*	296	0.0000*	64.92	0.0000*
	GE	4025	0.0000*	230.1	0.0000*	56.52	0.0000*
	RQ	5251	0.0000*	315.5	0.0000*	66.84	0.0000*
	VA	5537	0.0000*	335.3	0.0000*	66.26	0.0000*
2. Model: LNIMP	**PA**	5431	0.0000*	328.1	0.0000*	67.85	0.0000*
	RL	5316	0.0000*	319.5	0.0000*	64.91	0.0000*
	CC	5426	0.0000*	327.1	0.0000*	68.36	0.0000*
	GE	4085	0.0000*	234.2	0.0000*	57.04	0.0000*
	RQ	5729	0.0000*	348.6	0.0000*	71.2	0.0000*
	VA	5605	0.0000*	340	0.0000*	67.35	0.0000*

(*), %1 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.
H0: Yatay kesit bağımlılığı yoktur. H1: Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 4'te her iki model kapsamında değişkenler için ayrı yapılan yatay kesit bağımlılığı test sonuçları gösterilmektedir. Bu kapsamda Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM (Lagrange Multiplier) testi ile Pesaran (2008) tarafından geliştirilen CD_{LM} ile LM_{ADJ} test sonuçlarına göre p-değerlerinin 0.05'ten küçük olması her iki modelde de sıfır hipotezinin reddedilmesine ve dolayısıyla panelde yatay kesit bağımlılığının varlığına işaret etmektedir. Bu bulgu doğrultusunda, analizlerde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan alan ikinci nesil birim kök testleri kullanılması gerekmektedir. Ancak birim kök testlerine geçmeden önce, serilerin homojen ya da heterojen olup olmadığı Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Δ (delta) homojenlik testi ile incelenmiştir.

Tablo 5. Delta Testi Sonuçları

Model	Değişken	$\tilde{\Delta}$		$\tilde{\Delta}_{adj}$	
		İstatistik	P-Değeri	İstatistik	P-Değeri
1.Model: LNEXP	PA	14.146	0.000*	15.279	0.000*
	RL	23.764	0.000*	25.668	0.000*
	CC	19.847	0.000*	21.437	0.000*
	GE	20.983	0.000*	22.664	0.000*
	RQ	23.739	0.000*	25.641	0.000*
	VA	15.990	0.000*	17.271	0.000*
2. Model: LNIMP	PA	16.629	0.000*	17.961	0.000*
	RL	21.383	0.000*	23.096	0.000*
	CC	19.782w	0.000*	21.367	0.000*
	GE	20.288	0.000*	21.914	0.000*
	RQ	21.127	0.000*	22.820	0.000*
	VA	14.488	0.000*	15.649	0.000*

(*), %1 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.
H_0: Eğim katsayısı homojendir. H_1: Eğim katsayısı homojen değildir.

Tablo 5'te her iki modele ilişkin homojenlik ve heterojenlik test sonuçları yer almaktadır. Elde edilen bulgulara göre tüm modellerde p-değerleri %1 anlamlılık düzeyinin altında olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiş ve katsayıların homojen olmadığı yani panelde heterojenliğin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Birim Kök Testi Sonuçları

Test	IM, PESARAN VE SHIN	
Modeller	İstatistik	P-Değeri
LNEXP	-3.453	0.0003*
PA	-5.4144	0.0000*
RL	-0.4272	0.3346
(Birinci Fark)	(-19.7175)	(0.0000) *
CC	-1.6292	0.0516***
GE	-3.5001	0.0002*
RQ	-1.9251	0.0271**
VA	-6.8594	0.0000*
LNIMP	-4.8218	0.0000*

(*), %1 (**), %5 (***), %10 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.
H_0: Seri durağan değildir. H_1: Seri durağandır.

Tablo 6'da çalışmada yer alan tüm değişkenler için Im, Peseran ve Shin (IPS) panel birim kök test sonuçları gösterilmektedir. Düzey değerleri incelendiğinde LNEXP, LNIMP, PA, GE, VA değişkenlerinin %1 anlamlılık düzeyinde durağan oldukları tespit edilmiştir. RQ değişkeninin %5, CC değişkeninin %10 anlamlılık düzeyinde durağan kabul edilmektedir. RL değişkeni ise düzeyde durağan çıkmamış; ancak birinci farkı alındıktan sonra %1 anlamlılık düzeyinde durağan hale gelmiştir. Bu doğrultuda, Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin temel varsayımı olan serilerin durağanlık koşulu sağlanmıştır. Durağan olmayan değişkenler için analizlerde birinci farkı alınmış seri kullanılmıştır. Bu durum, test sonuçlarının panel veri setindeki değişkenlerin analiz öncesi durağanlık koşullarının karşılandığını ve uygulanan nedensellik analizlerinin geçerliliğini desteklemektedir.

Tablo 7. Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Test Modeller	W İstatistiği	Z-bar İstatistiği	P-Değeri
İhracat → Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu	10.0027	9.6229	0.0000*
Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu → İhracat	9.6645	8.9723	0.0000*
İhracat → Hukukun Üstünlüğü	1.5967	2.5664	0.0103*
Hukukun Üstünlüğü → İhracat	3.6386	11.3493	0.0000*
İhracat → Yolsuzluğun Kontrolü	8.0391	5.8458	0.0000*
Yolsuzluğun Kontrolü → İhracat	14.0638	17.4345	0.0000*
İhracat → Hükümet Etkinliği	9.6835	9.0088	0.0000*
Hükümet Etkinliği → İhracat	13.6321	16.6042	0.0000*
İhracat → Düzenleyici Kalite	13.7023	16.7392	0.0000*
Düzenleyici Kalite → İhracat	2.2235	5.2625	0.0000*
İhracat → İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	10.5073	10.5935	0.0000*
İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik → İhracat	10.7942	11.1454	0.0000*
İthalat → Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu	9.4126	8.4879	0.0000*
Siyasi İstikrar ve Şiddet/Terörizmin Yokluğu → İthalat	1.7899	3.3974	0.0007*
İthalat → Hukukun Üstünlüğü	11.2994	12.1171	0.0000*
Hukukun Üstünlüğü → İthalat	2.7589	7.5653	0.0000*
İthalat → Yolsuzluğun Kontrolü	11.1942	11.9147	0.0000*
Yolsuzluğun Kontrolü → İthalat	11.5831	12.6628	0.0000*
İthalat → Hükümet Etkinliği	9.7446	9.1265	0.0000*
Hükümet Etkinliği → İthalat	15.8014	20.7769	0.0000*
İthalat → Düzenleyici Kalite	9.5942	8.8371	0.0000*
Düzenleyici Kalite → İthalat	1.9650	4.1507	0.0000*
İthalat → İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	11.1725	11.8731	0.0000*
İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik → İthalat	10.4774	10.5359	0.0000*

Gecikme uzunluğu, Akaike Bilgi Kriteri (AIC)'ne göre 5 olarak belirlenmiştir.

(*), %1 düzeyinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. →, nedenselliğin yönünü ifade etmektedir.
H_0: İncelenen değişkenler arasında Granger nedensellik yoktur.
H_1: İki değişken arasında en az bir birimde nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 7'de sunulan Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi sonuçları, incelenen tüm modeller için olasılık değerlerinin %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu doğrultusunda H_0 hipotezi reddedilmiş yönetişim göstergeleri ile ihracat ve ithalat arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, yönetişim kalitesinin dış ticaret performansını etkilediği kadar, dış ticaret faaliyetlerinin de yönetişim yapıları üzerinde belirleyici olabileceğini göstermektedir. Bu bulgular, OECD ülkelerinde yönetişim göstergeleri ile dış hicaret hacmi arasında karşılıklı etkileşimlerin bulunduğunu göstermekte ve politika yapıcılar açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

SONUÇ

Çalışma kapsamında ekonomik büyüme ile yönetişim göstergeleri arasındaki yakın ilişki literatü çerçevesinde incelenmiş ve yönetişim olgusunun ekonomik büyümenin temel belirleyicilerinden biri olduğu ortaya konulmuştur.

Ekonomik büyümenin en önemli göstergelerinden ihracat ve ithalat bağlamında, altı farklı yönetişim göstergesi ile olan ilişki Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi kullanılarak iki faklı model aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre OECD ülkelerinde yönetişim göstergeleri ile ihracat ve ithalat arasında çift yönlü bir nedenselliğin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Hem teorik hem de ampirik bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar literatürdeki benzer çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmekte ve yönetişim göstergeleri ile dış ticaret arasındaki ilişikiyi güçlü biçimde desteklemektedir.

Uluslararası ticaret, ekonomik büyüme ve kalkınmaya sağlamış olduğu katkı ile ülke ekonomilerinin temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır. Dış ticaret ekonomik büyümenin ivme kazanmasını sağlayarak istihdamı artırmakta ve gelir artışına yol açmaktadır. Ayrıca uluslararası pazarlara erişim imkânı sunmakta, yerli ve yabancı yatırımları güçlendirerek ekonomik yapıyı olumlu yönde etkilemktedir. Bu nedenle ihracat ve ithalat süreçlerinin ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı destekleyecek bir biçimde gelişim göstermesi büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bulguları yönetişim göstergeleri ile ithalat ve ihracat arasındaki ilişkinin anlaşılmasının kritik önemini ortayay koymaktadır. Analizler sonucunda siyasi istikrar ve şiddet/terörizmin yokluğu, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü, hükümet etkinliği, düzenleyici kalite, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, şeklinde altı yönetim göstergesi ile ihracat ve ithalat değişkenleri birbirlerini etkileyen ve besleyen unsurlar olduğu tespit edilmiştir.

Dış ticaret aktörleri için istikrarlı bir siyasi ortam ile düşük şiddet ve terör riski, ticaret partnerlerine daha güvenilir bir ortam yaratarak uzun vadeli anlaşmalar yapılmasını, uluslararası pazarlara güvenle ürün sunulmasını ve güvenilir tedarik imkanlarının oluşmasını sağlamaktadır. İhracat ve ithalatın ülke ekonomisine katkısı yalnızca ekonomik büyümeyle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda toplumsal refahı ve siyasi istikrarı güçlendirerek huzursuzlukların azalmasına ve daha barışçıl bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Güçlü ve etkin bir hukuk sisteminin varlığı, ticaret faaliyetlerinin güvenliğini artıran en temel unsurlardan birirdir. Uluslararası ticarette teslim ve ödeme şekillerine ilişkin hukuki sözleşmelerin güvence altına alınması, işletmelerin basitleştirilmesine ve taraflar arasında güvenin pekişmesine katkı sağlamaktadır. Etkin hükümet politikaları, gümrük süreçlerini hızlandırarak ve bürokrasiyi azaltarak ticaretin verimliliğini artırmaktadır. Ayrıca yatırımlar ve altyapı projeleri, üretim kapasitesini artırarak ihracatı teşvik etmekte ve lojistik maliyetleri düşürerek ithalatı kolaylaştırmaktadır. Yolsuzluğun azalması ise ticaret ortamının daha şeffaf ve güvenilir hale getirerek maliyetleri düşürmekte ve yatırımcı güvenini artırmaktadır. Bunun yanında ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik ithal edilen ürünlerin kalitesinin denetlenmesinde ve tüketici haklarının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Demokratik ortamlarda, dış ticareti daha şeffaf biçimde yürütüldüğünden tüketici taleplerine ve güvenliğine daha fazla önem verilmektedir. Bu durum ithalatçı ve ihracatçıların daha kaliteli ürünler sunmalarını zorunlu kılmakta ve toplum üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Hükümetin özel sektörü destekleyen etkili düzenlemeler ve politikalar geliştirme becerisi, ticaret hacmini artırmasının yanı sıra yerli firmaların uluslararası standartlara uygun ürünler üretmesini ve ülkenin uluslararası ticaret sistemine entegrasyonunuda kolaylaştırmaktadır. İthalat ve ihracat süreçleri, yolsuzluğun kontrolüyle sağlanan şeffaflık ve verimlilikten karşılıklı olarak fayda sağlamaktadır. Yolsuzluk düzeyinin düşük olduğu ülkelerde ticaret politikaları daha öngörülebilir, adil ve şeffaf olmakta, bu durum yerli üreticilerin daha rekabetçi hale getirmektedir. Yolsuzluk düzeyinin düşük olduğu ülkelerde ticaret politikaları öngörülebilir, adil ve şeffaf olduğundan, uluslararası ticaret ortakları tarafından güvenilir olarak görülmektedir. Buna karşılık yolsuzluk düzeyi, düşük kaliteli veya sağlık standatlarına uygun olmayan ürünlerin ithalatına yol açabilmektedir. Yolsuzluğun kontrol edilmesi ise ithal edilen ürünlerin kalite standartlarına uygun olmasını sağlayarak hem tüketici güvenliğini hemde ticaretin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Ayrıca, ithalatçı ülkenin ihracatçı ülkelerle kurulan ticari ilişkilerde güven unsurunu da pekiştirmektedir.

Bu bağlamda politikaların yönetişim kalitesini artırarak dış ticaretin geliştirilmesi, dış ticaretin gelişimi yoluyla da yönetişim kalitesinin iyileştirilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda, dış ticaret politikalarıyla siyasi istikrarsızlıktan

kaynaklı ticaret riskleri azaltmaya yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Belirsizliği en aza indirmek amacıyla ticaret ortaklarıyla uzun vadeli ekonomik iş birliği anlaşmaları yapılması önemlidir. Terör nedeniyle yaşanan ticari kayıplar veya ihracat ve ithalat süreçlerindeki aksaklıkların önlenebilmesi için bölgesel düzeyde önlemler alınmalı, alternatif ticaret kanalları oluşturulmalı ve tedarikçi çeşitliliği sağlanmalıdır. Dış ticaret politikalarında hukuki güvenceler artırılmalı ve ticari sözleşmelerin uygulanabilirliğini güçlendirmek için uluslararası ticaret hukuku reformları gerçekleştirilmelidir. Ayrıca gümrük işlemleri basitleştirilmeli denetim güçlendirilmeli ve dijital takip sistemleri yaygınlaştırılarak insan faktörüne dayalı yolsuzluk riski azaltılmalıdır. Dış ticaret politikalarına ilişkin kararların alınması ve uygulanmasında özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılmalıdır. Bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması ve işlemlerin hızlandırılması için dijital platformların oluşturulması ve mevcut sistemlere entegre edilmelidir. Dış ticaretin ekonomik büyümeye sürdürülebilir katkı sağlaması, yalnızca ticaret hacminin artmasıyla değil, aynı zamanda ticaretin verimli ve etkin bir biçimde yürütülmesiyle mümkündür.

Bu çalışmada, yönetişim göstergeleri ile dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkisi OECD ülkeleri örneklemiyle incelenmiştir. Gelecekte yapılacak araştırmaların ise daha geniş bir analitik çerçeve sunması mümkündür. Bu kapsamda ilerleyen çalışmalarda yönetişim göstergeleri; tarım, sanayi veya hizmet gibi sektörler düzeyinde ele alınarak sektörel ticaret verileri ile daha ayrıntılı analiz yapılabilir. Ayrıca dinamik panel veri modelleri ya da zaman serisi analizlerini kullanarak hem kısa hem uzun dönemli etkiler birlikte değerlendirilebilir. Bununla birlikte sermaye, iş gücü, AR-GE harcamaları gibi önemli değişkenlerinde modele dahil edilmesi, araştırmaların kapsamını genişletecektir.

KAYNAKLAR

Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2001). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American Economic Review, 91*(5), 1369–1401. https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., & Thaicharoen, Y. (2003). Institutional causes, macroeconomic symptoms: Volatility, crises and growth. *Journal of Monetary Economics, 50*(1), 49–123. https://doi.org/10.1016/S0304-3932(02)00208-8

Ali, M. S. B., & Mdhillat, M. (2015). Does corruption impede international trade? New evidence from the EU and the MENA countries. *Journal of Economic Cooperation and Development, 36*(4), 107–120. http://hdl.handle.net/10576/38667

Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2001). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American Economic Review, 91*(5), 1369-1401. https://doi.org/10.1257/aer.91.5.1369

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J., & Thaicharoen, Y. (2003). Institutional causes, macroeconomic symptoms: Volatility, crises and growth. *Journal of Monetary Economics, 50*(1), 49-123. https://doi.org/10.1016/S0304-3932(02)00208-8

Álvarez, I. C., Barbero, J., Rodríguez-Pose, A., & Zofío, J. L. (2018). Does institutional quality matter for trade? Institutional conditions in a sectoral trade framework. World Development, 103, 72-87. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.10.010

Anderson, J., & Marcouiller, D. (2002). Insecurity and the pattern of trade: An empirical investigation. *The Review of Economics and Statistics, 84*(2), 342-352. https://www.jstor.org/stable/3211782

Aryeetey, E., & Goldstein, M. (2000). Ghana: Social-policy reform in Africa. In *Reforming social policy: Changing perspectives on sustainable human development*. IDRC, Ottawa, ON, CA.

Bah, M., Ondoa, H. A., & Kpognon, K. D. (2021). Effects of governance quality on exports in Sub-Saharan Africa. International Economics, 167, 1-14. https://doi.org/10.1016/j.inteco.2021.05.003

Bahramian, P., & Saliminezhad, A. (2019). On the relationship between export and economic growth: A nonparametric causality-in-quantiles approach for Turkey. The Journal of International Trade Economic Development, 29(1), 131-145. https://doi.org/10.1080/09638199.2019.1648537

Baltagi, B. (2005). Econometric analysis of panel data (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Barro, R. J. (1996). Determinants of economic growth: A cross-country empirical study (No. 5698). National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w5698

Berden, K., Bergstrand, J. H., & Etten, E. (2014). Governance and globalization. The World Economy, 37(3), 353-386. https://doi.org/10.1111/twec.12135

Berkowitz, D., Moenius, J., & Pistor, K. (2006). Trade, law, and product complexity. The Review of Economics and Statistics, 88(2), 363-373. https://doi.org/10.1162/rest.88.2.363

Bojnec, Š., Fertő, I., & Fogarasi, J. (2014). Quality of institutions and the BRIC countries' agro-food exports. China Agricultural Economic Review, 6(3), 379-394 https://doi.org/10.1108/CAER-02-2013-0034

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its application to model specification in econometrics. The Review of Economic Studies, 47(1), 239-253. https://doi.org/10.2307/2297111

Butkiewicz, J. L., & Yanikkaya, H. (2006). Institutional quality and economic growth: Maintenance of the rule of law or democratic institutions, or both? Economic Modelling, 23(4), 648-661.

Chang, H. (2007). Understanding the relationship between institutions and economic development: Some key theoretical issues. In H.-J. Chang (Ed.), Institutional change and economic development. United Nations University Press.

Dampare, G. A., & Piesse, J. (2002). Financial development, political institutions, and economic growth in the ECOWAS sub-region: An empirical analysis. The Management Centre, King's College London.

Dollar, D., & Kraay, A. (2003). Institutions, trade, and growth. Journal of Monetary Economics, 50(1), 133-162. https://doi.org/10.1016/S0304-3932(02)00206-4

Doyle, E. (2001). Export-output causality and the role of exports in Irish growth: 1950-1997. International Economic Journal, 15(3), 31-54. https://doi.org/10.1080/10168730100000042

Doğan, Z., & Kurt, Ü. (2016). Yeni kurumsal iktisadın dalları. *Journal of life Economics*, *3*(1), 115-130. https://

doi.org/10.15637/jlecon.118

Dumitrescu, E., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. Economic Modelling, 29(4), 1450-1460. https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.02.014

Fallon, J., & Richard, H. (1997). The rule of law as a concept in constitutional discourse. Columbia Law Review, 97(1), 1-56. https://doi.org/10.2307/1123446

Fosu, A. K. (2003). Political instability and export performance in Sub-Saharan Africa. The Journal of Development Studies, 39(4), 68-83. https://doi.org/10.1080/713869426

Gallup, J. L., Sachs, J. D., & Mellinger, A. D. (1999). Geography and economic development. International Regional Science Review, 22(2), 179-232. https://doi.org/10.1177/016001799761012334

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2009). Cultural biases in economic exchange? The Quarterly Journal of Economics, 124(3), 1095-1131. https://doi.org/10.1162/qjec.2009.124.3.1095

Güney, T. (2017). Hükümet etkinliği ve ekonomik büyüme ilişkisi. International Review of Economics and Management, 5(4), 42-55. https://doi.org/10.18825/iremjournal.335671

Gyimah-Brempong, K., & Traynor, T. L. (1999). Political instability, investment, and economic growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of African Economies, 8*(1), 52-86. https://doi.org/10.1093/jae/8.1.52

Gylfason, T., Martínez□Zarzoso, I., & Wijkman, P. M. (2015). Free trade agreements, institutions, and the exports of Eastern Partnership countries. JCMS: Journal of Common Market Studies, 53(6), 1214-1229. https://doi.org/10.1111/jcms.12275

Hall, R. E., & Jones, C. I. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others? The Quarterly Journal of Economics, 114(1), 83-116. http://dx.doi.org/10.1162/003355399555954

Helpman, E., & Krugman, P. R. (1985). Market structure and foreign trade: Increasing returns, imperfect competition, and the international economy. MIT Press.

Henisz, W. J. (2000). The institutional environment for multinational investment. Journal of Law, Economics, & Organization, 16(2), 334-364. https://doi.org/10.1093/jleo/16.2.334

Horsewood, N., & Voicu, A. M. (2012). Does corruption hinder trade for the new EU members? *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal, 6*, 2012-47. http://dx.doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2012-47

Julius, S., Azu, N. P., & Muhammad, M. Y. (2019). Assessing the impact of terrorism in trade development in the SADC region: A gravity model approach. Asian Economic and Financial Review, 9(10), 1147-1159. https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2019.910.1147.1159

Kaufmann, D., & Kraay, A. (2002). Growth without governance. *Economia, 3*(1), 169-229.

Kaufmann, D., & Kraay, A. (2002). Growth without governance. World Bank Policy Research, Working Paper, 2928. https://hdl.handle.net/10986/19206

Kaufmann, D., & Kraay, A. (2003). Governance and growth: Causality which way? – Evidence for the world, in brief. *World Bank*.

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2004). Governance matters III: Governance indicators for 1996, 1998, 2000, and 2002. *The World Bank Economic Review, 18*(2), 253-288. https://hdl.handle.net/10986/18134

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2005). Governance matters IV: Governance indicators for 1996–2004. *World Bank*. https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.718081

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2006). Governance matters V: Aggregate and individual governance indicators for 1996–2005. *World Bank*. http://documents.worldbank.org/curated/en/265051468322155295

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2006). The Worldwide Governance Indicators project: Answering the critics. *World Bank*. http://hdl.handle.net/10986/7203

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2007). Governance matters VI: Aggregate and individual governance indicators 1996–2006. *World Bank*. https://ssrn.com/abstract=999979

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2008). Governance matters VII: Aggregate and individual governance indicators 1996–2007. *World Bank*. https://hdl.handle.net/10986/6870

Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2011). The worldwide governance indicators: Methodology and analytical issues. *Hague Journal on the Rule of Law, 3*(2), 220-246. https://doi.org/10.1017/S1876404511200046

Kaufmann, D., Kraay, A., & Zoido-Lobatón, P. (1999). Aggregating governance indicators. *World Bank*. Kaufmann, Daniel and Kraay, Aart and Zoido, Pablo, Governance Matters (August 1999). https://ssrn.com/abstract=188568

Levchenko, A. A. (2007). Institutional quality and international trade. *The Review of Economic Studies, 74*(3), 791-819. https://doi.org/10.1111/j.1467-937X.2007.00435.x

Levent, A. (2016). Yönetişim ve yeni kurumsal iktisat. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 17-32.

Lopez, L., & Weber, S. (2017). Testing for Granger causality in panel data. *University of Neuchatel Institute of Economic Research, Irene Working Paper, 17*(03), 1-12. https://hdl.handle.net/10419/191498

Mădălina, R. (2015). Bucharest University of Economic Studies, Calea Dorobanţi, nr. 15-17, Bucharest, Romania. https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01324-6

Mauro, P. (1995). Corruption and growth. The Quarterly Journal of Economics, 110(3), 681-712. https://doi.org/10.2307/2946696

Méndez-Picazo, M. T., Galindo-Martín, M. Á., & Ribeiro-Soriano, D. (2012). Governance, entrepreneurship and economic growth. Entrepreneurship & Regional Development, 24(9-10), 865–877. https://doi.org/10.1080/08985626.2012.742323

Méon, P.-G., & Sekkat, K. (2004). Kurumların kalitesi MENA'nın dünya ekonomisine entegrasyonunu sınırlıyor mu? Dünya Ekonomisi, 27(9), 1475-1498.

Méon, P.-G., & Sekkat, K. (2005). Does corruption grease or sand the wheels of growth? Public Choice, 122(1–2), 69–75. https://doi.org/10.1007/s11127-005-3988-0

Mıra, R., & Hammadache, A. (2017). Good governance and economic growth: A contribution to the institutional debate about state failure in Middle East and North Africa. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 11(3), 107-120. https://doi.org/10.1080/25765949.2017.12023313

Moschos, D. (1989). Export, expansion, growth and the level of economic development: An empirical analysis. Journal of Development Economics, 30, 93–102. https://doi.org/10.1016/0304-3878(89)90052-7

Naude, W. A. (2004). The effects of policy, institutions and geography on economic growth in Africa: An econometric study based on cross-section and panel data. Journal of International Development, 16, 821–849. https://doi.org/10.1002/jid.1129

Nitsch, V., & Schumacher, D. (2004). Terrorism and international trade: An empirical investigation. *European Journal of Political Economy, 20*(2), 423-433. https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2003.12.009

North, D. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678

North, D., Acemoğlu, D., Fukuyama, F., & Rodrik, D. (2008). Governance, growth, and development decision making. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Onafowora, O. A., & Owoye, O. (2024). Trade openness, governance quality, and economic growth in Latin America and the Caribbean. International Economics, 179, 100527. https://doi.org/10.1016/j.inteco.2024.100527

Özşahin, Ş., & Karaçor, Z. (2013). Ekonomik büyümenin belirleyicilerinden biri olarak beşeri sermaye: yükseköğrenimin türkiye ekonomisi için önemi, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 148-162.

Panas, E., & Vamvoukas, G. (2002). Further evidence on the export-led growth hypothesis. Applied Economics Letters, 9, 731-735. https://doi.org/10.1080/13504850210126840

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic test for cross-section dependence in panel. IZA Discussion Paper, 1240, 1-39.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of Applied Econometrics, 22(2), 265-312. https://doi.org/10.1002/jae.951

Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. Journal of Econometrics, 142(1), 50-93. https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010

Rodrik, D. (Ed.). (2003). In search of prosperity: Analytic narratives on economic growth. Princeton University Press. http://www.jstor.org/stable/j.ctt1r2fkg.1

Rosenberg, N., & Birdzell, L. (1986). How the West grew rich: The economic transformation of the industrial world. Basic Books.

Saha, Ş., & Ben Ali, M. S. (2017). Corruption and economic development: New evidence from the Middle Eastern and North African countries. Economic Analysis

and Policy, 54, 83-95. https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2903583

Smith, A. (2007). The wealth of nations: An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations (J. B. Wight, Ed.). Harriman House Limited

Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. International Social Science Journal, 50(155), 17-28. https://doi.org/10.1111/1468-2451.00106

Temple, J. (1999). The new growth evidence. Journal of Economic Literature, 37(1), 112-156. https://doi.org/10.1257/jel.37.1.112

Thomas, M. (2010). What do the worldwide governance indicators measure? European Journal of Development Research, 22, 31–54. https://doi.org/10.1057/ejdr.2009.32

World Bank. (1994). Governance: The World Bank's experience. Washington DC: World Bank.

Word Bank Worldwide. (2024). Governance Indicators. https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators

Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). Panel veri ekonometrisi: Stata uygulamalı. Beta Yayınları.

Yu, S., Beugelsdijk, S., & de Haan, J. (2015). Trade, trust and the rule of law. European Journal of Political Economy, 37, 102-111. https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.11.003

Yazar Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamışlardır**.**